

№ 30 (671)
Жнівень 2017 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

bfk.by

У нумары:

☞ **Дынастыя: тры пакаленні фатографу** – *стар. 2*

☞ **Спадчына: Янка Купала для ўсіх** – *стар. 5*

☞ **Рэха публікацыі: якім было беларускае вяселле** – *стар. 7*

Ажыўленне «спячай прыгажуні» Анфісы

Адраджэнне традыцыяў

Выхаднымі днямі напрыканцы ліпеня ў мінскай Лошыцы ладзілі свята «Чэрвянец» з нагоды Дня гандлю і дня стварэння гарадскім галавой Мінска (1890 – 1901 гг.) Каралем Янам Чапскім Ігуменскага рынку, папярэдніка Чэрвеньскага рынку.

Гэты рынак быў заснаваны на Ігуменскай горцы на рагу з Ігуменскім трактам, на якім у губернскі Мінск з гаспадарак Караля Яна Чапскага везлі на продаж розныя тавары. Пасля перайменавання Ігумена ў Чэрвень (1923 г.) рынак таксама атрымаў назву Чэрвеньскі. Гэта папулярнае ў мінчанай месца гандлю прайшла на сучасным перакрываў жаванні вуліцаў Маякоўскага і Аранскай больш за 100 гадоў, пакуль у 2013 г. не было прададзенае іранскай кампаніі «Дзідас» за 700 000 долараў пад будаўніцтва гандлёва-забайльваўнага цэнтра.

Адраджэнне Чэрвеньскага рынку на новым месцы ў Лошыцы (на вул. Маякоўскага, 184) некалькі разоў пераносілася, пакуль з цяжкасцямі ён нарэшце не атрымаў тут сталую прапіску і новае жыццё.

Кіраўніцтва рынку на чале з Аляксандрам Калініным разам са стварэннем гандлёвай інфраструктуры і абсталяваннем гандлёвых месцаў узяло курс на адраджэнне старадаўніх традыцыяў – калі на рыначных плошчах ладзіліся таксама розныя забавы, тэатралізаваныя прадстаўленні, выступалі вулічныя музыкі, блазны, асілкі і гімнасты, прапаноўваліся рамесныя паслугі.

Каб прыцягнуць рамеснікаў і майстроў народнай творчасці на Чэрвеньскі рынак, было вызначанае нават асобнае месца, што атрымала назву «Плошча майстроў». Цягам каляндарнага года тут пачалі адзначаць народныя святы «Гуканне вясны», «Спас» і іншыя, на якіх выступаюць музыкі, выканаўцы народных

песень і творчыя калектывы розных жанраў, спартоўцы.

І цяпер праграма «Чэрвянца» была вельмі разнастайнай і цікавай. Разам з традыцыйнымі гульнямі, конкурсамі, танцамі, майстар-класамі народных майстроў былі арганізаваныя дэгустацыя грэцкіх аліў, аліўкавага алею, спецыяў. Выступалі сілавыя жанглёры ў межах XVIII Міжнароднага фестывалю гіравога спорту, была арганізаваная выстаўка рэспубліканскага конкурсу дзіцячых малюнкаў «Выгадуем зялёную эканоміку» і матэрыялаў аднаўлення Прылуцкай сядзібы Караля Яна Чапскага.

Цвіком праграмы стала ўрачыстае адкрыццё вядомымі кіраўнікамі прадпрымальніцкіх структураў А. Калініным (Беларускі саюз прад-

прымальнікаў, член Рады ГА «Беларускі фонд культуры») і Уладзімірам Карагіным (Мінскі сталічны саюз прадпрымальнікаў і працадаўцаў) «Алеі зорак». Першыя тры чырвоныя зоркі, умураваныя ў квадратныя пліты з чорнага граніту, усталяваныя ў гонар заснавальніка рынку Караля Яна Чапскага, асілкаў Якуба Чахаўскога і Панцялея Філікідзі.

Ва ўрачыстасцях таксама прынялі ўдзел старшыня Мясцовага гісторыка-культурнага фонду «Ляліва» Іван Гардзіеўскі, легендарны грэцкі асілак Панцялей Філікідзі, члены Беларускай федэрацыі гіравога спорту і інш.

Як было паведамлена пад час адкрыцця «Алеі зорак», гарадскі галава Кароль Ян Чапскі з 1894 г. выконваў свае абавязкі, не атрымліваючы за гэта грошай. А свае сродкі ўкладваў ў добраўпарадкаванне горада, у рэканструкцыю заводаў, будаўніцтва каналізацыі, водаправода і г.д. Пры ім было завершанае будаўніцтва гарадскога драматычнага тэатра (цяпер Нацыянальны акадэмічны тэатр імя Янкі Купалы), распачатыя працы па ўмацаванні набярэжнай ракі Свіслач (1891 г.), выбрукаваны Койданаўскі гасцінец, адкрытыя ламбард, першая лінія грамадскага транспарту – мінская конка (1892 г.), пабудаваныя электрастанцыя (1894 г.), масты цераз Свіслач – Нізка-Рыначны

Адкрыццё «Алеі зорак»

(1893 г.) і Ляхаўскі (1897 г.), першая ў гісторыі Мінска тэлефонная станцыя агульнага карыстання, адкрытыя радзільны прытулак і рамеснае

вучылішча (1895 г.), першая публічная бібліятэка (1900 г.) і шмат іншага.

(Заканчэнне на стар. 6)

Нашы віншаванні

12 жніўня спаўняецца 20 гадоў з часу заснавання заказніка «Буслоўка» («Буслаўка»). Гэта біялагічны заказнік рэспубліканскага значэння, ён знаходзіцца ў Бярозаўскім і Пружанскім раёнах у межах вадазбору рэк Хатава і Радагошч і вадасховішча Сялец. Заснаваны для аховы ў натуральным стане ўнікальных прыродных комплексаў з папуляцыямі рэдкіх відаў раслін і жывёлаў і тых, што знікаюць. Плошча заказніка 7 936 га. Каля 80 % тэрыторыі займаюць лясы, растуць чырванакніжныя расліны – кураслеп лясны, гарлачык белы і інш. У фаўне заказніка шмат прамысловых відаў жывёлаў (дзік, лось, алень, куніца, цецярук, глушэц) і чырванакніжных: барсук, арлан-белахвост, шэры журавель, вялікі кулон, вялікі бугай і інш.

Беларускі фонд культуры і рэдакцыя «Краязнаўчай газеты» віншуюць супрацоўнікаў заказніка з юбілеем, зычаць плёну ў працы і ў захаванні багаццяў гэтага куточка Брэстчыны.

На тым тыдні...

✓ 30 ліпеня ў аграсядзібе «Шчодры заяц» у вёсцы Селаўшчына Бярозаўскага раёна шосты раз прайшло **свята-конкурс «Бярозаўская сербійка – 2017»** з удзелам фальклорных калектываў Брэсцкай вобласці.

Палеская прыпеўка сербійка – гэта ўнікальная з’ява ў беларускай і, у прыватнасці, палескай вуснай вершаванай, музычнай і танцавальнай культуры. Чатырохрадковая прыпеўка і танец выконваюцца пад своеасабліваю мелодыю на гармоніку. Спяваецца сербійка на заходнепалескім дыялекце – сумесі ўкраінскай, польскай і беларускай моваў. Раней сербійка была неад’емнай часткай святкавання народзінаў, вяселляў, провадаў у армію, мясцовых святаў, да 1980-х гадоў была шырока распаўсюджаная на Палессі і ў некаторых рэгіёнах Украіны і Польшчы.

✓ 1 жніўня ў замкавым комплексе «Мір» адкрыўся міжнародны **выставачны фотадакументальны праект «Ігнат Дамейка – тытан навукі»**. Наведнікі выстаўкі могуць даведацца пра асноўныя этапы жыцця нашага суайчынніка. Па ініцыятыве Пасольства Беларусі ў Францыі былі наладжаныя стасункі з Вышэйшай нацыянальнай горнай школай Парыжа, што дазволіла далучыць да экспазіцыі ў Мірскім замку шэраг арыгінальных дакументаў і калекцыю мінералаў, дзе прадстаўленыя дамейкіт алфа, дамейкіт альгаданіт, шэеліт ды інш.

✓ 5 жніўня прайшоў **«Рыцарскі фэст. Меціслаў – 2017»**. Пад час яго адбылася экскурсія на раскоп старажытнага гарадзішча «У віхуры стагоддзяў», працавала выстаўка «Халодная зброя ўсіх краінаў і народаў», выступалі фолкгурты «Хмельной вир», «Irdorath», «Rivia», тэатр сярэднявечнай культуры «Яварына». Праводзіліся рыцарскія конныя і пешыя спаборніцтвы, бугурты, турнір лучнікаў, конна-гістарычны клуб «Залатая шпора» зладзіў прадстаўленне «Крылатыя ваяры Вялікага Княства», таксама выступіў клуб з Маладзечна «Шотландская пехота».

✓ 6-8 жніўня ў Лоеве праходзілі **Міжнародныя гісторыка-краязнаўчыя чытанні «Дняпроўскі паром»**. Яны былі прысвечаныя гісторыка-культурнай спадчыне Сярэдняга Падняпроўя і сабралі гісторыкаў, археолагаў, этнолагаў, музейных работнікаў, выкладчыкаў навучальных устаноў, краязнаўцаў, мастакоў з Беларусі, Расіі, Ізраіля і Украіны.

Удзельнікі чытанняў абмяркоўвалі стасункі паміж народамі і дзяржавамі ў розныя перыяды гісторыі, перспектывы міжнароднага супрацоўніцтва ў кантэксце трансгранічнага ўзаемадзеяння і іншыя тэмы. Праца праходзіла ў дзвюх секцыях: гістарычнай і краязнаўчай. Гістарычная секцыя ўключала тры асноўныя блокі: «Сярэдняе Падняпроўе VII – XIII стагоддзяў», «Гісторыя рэгіёна ў перыяд Вялікага Княства Літоўскага і Рэчы Паспалітай», «Гісторыя рэгіёна ў XIX – XX стагоддзях». У краязнаўчай секцыі былі запланаваныя тэматычныя даклады, прэзентацыя дзіцячых даследчых працаў, сустрэчы з вучонымі і творчай інтэлігенцыяй, паказ «Па-рознаму бывае» фальклорнага лялечнага тэатра «Душагрэі» (Масква) і інш.

Арганізатары чытанняў – грамадская арганізацыя «Беларускія зялёныя крыж», сямейны клуб «Нашчадкі Лоева» пры садзеянні Музея бітвы за Днепр. Мерапрыемства здзейсненае ў межах праекта «Развіццё патэнцыялу сеткі сямейных клубаў у Чарнобыльскай зоне ў мэтах паляпшэння сацыяльна-эканамічнай сітуацыі», што фінансуецца Еўрапейскім саюзам.

Нашы спачуванні

Беларускі фонд культуры і рэдкалегія «Краязнаўчай газеты» шчыра спачуваюць дырэктару Беларускага дзяржаўнага архіва-музея літаратуры і мастацтва Ганне Вячаславаўне ЗАПАРТЫКА ў сувязі са смерцю **мужа**. Выказваем словы падтрымкі блізкім і родным нябожчыка.

Наш календар

Архівіст з краязнаўчым ухілам

5 жніўня споўнілася 70 гадоў з дня нараджэння беларускага гісторыка, архівіста і літаратуразнаўца **Віталь Скалабана**. Кандыдат гістарычных навук (1987).

Віталь Уладзіміравіч нарадзіўся ў в. Шылавічы Слонімскага раёна. Скончыў Ленінградскі ўніверсітэт (1970 г.). З 1972 г. працаваў у выдавецтве «Беларуская энцыклапедыя» рэдактарам, загадчыкам рэдакцыі. У 1995 – 2000 гг. намеснік дырэктара, дарадца Беларускага навукова-даследчага інстытута дакументазнаўства і архіўнай справы. З 2000 г. намеснік дырэктара Нацыянальнага навукова-асветнага цэнтра імя Ф. Скарыны. З 2002 г. навуковы супрацоўнік Нацыянальнага архіва Рэспублікі Беларусь.

Даследчык вывучаў гісторыю беларускага нацыянальнага руху, культуры XIX – пачатку XX ст., пытанні архівазнаўства, краязнаўства і бібліяграфіі, жыццё і дзейнасць шэрагу асобаў, у тым ліку Мітрафана Доўнар-Запольскага, Янкі Купалы, Максіма Гарэцкага, Усевалада Ігнатоўскага, Расціслава Платонава, Мікалая Улашчыка.

тальна-мастацкіх тэлефільмаў. У сааўтарстве з пісьменніцай Людмілай Рублеўскай спрабаваў сілы ў мастацкай літаратуры.

Памёр Віталь Скалабан 20 жніўня 2011 г., пахаваны ў Мінску.

Адзін з першых Віталь Уладзіміравіч падтрымаў ідэю стварэння «Краязнаўчай газеты», быў яе актыўным аўтарам і дарадцам, падпісчыкам, папулярызаваў выданне ў асяроддзі навукоўцаў і краязнаўцаў розных рэгіёнаў краіны. Неажыццёленаю засталася задума склаці і выдаць даведнік сучасных беларускіх краязнаўцаў. Напрацоўкі рупліўцы захоўваюцца ў архіве Беларускага фонду культуры і рэдакцыі «Краязнаўчай газеты». Часткова матэрыялы цягам некалькіх гадоў друкаваліся на старонках нашай газеты пад адмысловаю рубрыкай «Сучасныя беларускія краязнаўцы».

*Падрыхтаваў
Уладзімір ПУЧЫНСКІ*

Тры пакаленні праз фота

У нашым выданні («Слоніmsкі край» – «КГ») **неаднаразова згадваўся фатограф Якаў Ісакавіч Салавейчык, які працаваў у Слоніме ў XIX стагоддзі. Нядаўна выпадкова натрапіў на публікацыю пра беластоцкіх фатографістаў, а ў ёй згадваецца і слонімец! Аказваецца, фатографам стаў і сын Якава Восіп Салавейчык. Але самым знакамiтым фатографам стаў унук Ісак.**

Як вядома, Якаў Салавейчык пасля жahlівага пажару ў Слоніме ў 1881 годзе пераехаў у Гродна. Там ён хутка адкрыў фотамайстэрню. Пасля таго, як у 1884 годзе Салавейчык памёр, яго справу працягнуў сын Восіп Якаўлевіч. З публікацыі пра беластоцкіх фатографістаў вынікае, што ён нарадзіўся ў 1862 годзе ў Нясвіжы, дзе ў той час жылі бацькі. У гэтым горадзе ў Якава Салавейчыка была фотамайстэрня, пасля ён адкрыў такія ж майстэрні ў Слоніме і Пружанах. І

неяк спраўляўся з гэтым сваім «бізнесам»!

У Гродне Салавейчыкі мелі фотамайстэрню ў доме Абрамскага па вуліцы Купецкай. 29 мая (па новым стылі – 10 чэрвеня) 1885 года ў губернскім горадзе адбыўся буйны пажар, і дом, у якім была фотамайстэрня, згарэў. І зноў павандравалі Салавейчыкі, на гэты раз у Беласток. Дазвол на адкрыццё там фотамайстэрні Восіп Салавейчык атрымаў 23 жніўня 1885 года. Канкурэнтаў у яго было менш, чым у Гродне, – толькі 2 фотамайстры. Цікава, што да 1887-га ў Салавейчыка была яшчэ фотамайстэрня і ў Гродне, але ён яе прадаў, адкрыў другую «кропку» ў Беластоку.

У 1887-м Восіп Салавейчык узяў шлюб з Раісай Качаноўскай. У іх нарадзіліся два сыны і дзве дачкі. Восенню 1889 года жонка Восіпа хацела адкрыць у Беластоку ўласную фотамайстэрню, але ўлады не дазволілі, палічыўшы, што адной сям’і дастаткова ў горадзе дзвюх майстэрняў. Салавейчыкі сабралі грошы і набылі ўласны дом, дзе адкрылі адну фотамайстэрню, аб’яднаўшы свае дзве ранейшыя. Восіп Салавейчык памёр 3 мая 1924 года. Яго фотамайстэрню пераняў зяць Авадзі Канэль, муж малодшай дачкі Марыі. Яна праіснавала ў Беластоку да выбуху Другой сусветнай вайны.

Ісак Восіпавіч Салавейчыка (1890 – 1967) справядліва называюць «фатографам у трох пакаленнях». Ён жыў у савец-

Ісак Салавейчык

кай Беларусі і не мог мець свайго бізнесу, аднак стаў выдатным фатографам. Салавейчык працаваў у Мінску з 1925 года, быў фотакарэспандэнтам газет і часопісаў, выкладаў на курсах фотааматараў, у вучэльні, працаваў у Дзяржаўным мастацкім музеі Беларусі. Ён – за-служаны дзеяч культуры БССР, быў першым мастацкім кіраўніком фотаклуба «Мінск». Восенню 2010 года ў беларускай сталіцы адзначылі 120-годдзе з дня нараджэння Ісака Салавейчыка, арганізавалі выставу «Фатограф свайго часу». Архіў фатографа захоўваецца ў Беларускам дзяржаўным музеі літаратуры і мастацтва.

Арцём САЛЕЙКА

(Паводле электроннага выдання «Слоніmsкі край». № 7 за 2017 г.)

Я.СОЛОВЕЙЧИКЪ ВЪ СЛОНИМЪ

Спадчына ў небяспецы

Аб знішчэнні старых могілак у адной старой вёсцы

(Заканчэнне.
Пачатак у № 29)

А вось старэнкі чырвоны гранітны валун з нейкімі вельмі пашкоджанымі ад часу кірылічнымі літарамі не падаваўся расшыфроўцы. З тыдзень я ўглядалася ў цьмяныя рыскі, пакуль не пачалі праступаць зразумелыя выявы кірылічнага пісьма, магчыма, XVII ст., бо на адным ракурсе год напісання чытаўся як «1639». Выява крыжа зверху была пашкоджаная, верх адбіты. Справа ад крыжа цьмяна праглядалася быццам бы яшчэ адна дата «6751». Злева ад крыжа магчыма западозрыць існаванне спячонага кірылічных літараў «р», «о» і «ук». Прычым яны былі напісаныя намнога раней асноўнага тэксту на помніку, які паступова пасля прасушкі ад грунту набыў шэравата-белы колер. Усяго асноўны тэкст на помніку меў 8 радкоў. Бачна, што на камені знаходзіліся і больш старэйшыя надпісы, ад якіх, на жаль, захаваліся толькі адзінацвяты значкі.

Для прачытання тэксту спачатку выявіла тыя значкі, што былі акрэсленыя больш-менш выразна. Сярод іх аказаліся літары «о», «ук», «м» люстраное, «амега». Першыя вялікія літары ў першым радку і трэцім былі падобныя, яны мелі вынесеныя ўніз канцы, нагадвалі літару «ж», але пасля я зразумела, што гэта літара «д», праўда, у незвычайным напісанні з рыскай пасярэдзіне. Тады першы радок пачынаўся са склада «Дом...». Спачатку я западозрыла, што гэта частка слова «Анно Доміні». Але калі ўдалося прачытаць другі радок з прозвішчам «Шчыровік», то само сабой стала зразумела, што гэта імя «Домінік». Што да прозвішча, то яно нагадвае распаўсюджанае ў нашай мясцовасці прозвішча Шчырэц. Альбо прозвішча магло быць дадзенае выхадцу з мясцовасці Шчыраў, якая ў сярэднявеччы знаходзілася ў Курляндзі. Літара «ы» ў прозвішчы складалася з двух «ук»+«і». Трэці радок меў першую вялікую літару «Д», за ёй ішла літара «е», канчаток «н» быў мною спачатку дамыслены, а пасля я знайшла дзве рыскі над радком, якія, пэўна, засталіся ад гэтай надрадковай літары. Далей ішла літара «о» і «і» з рыскай зверху і далей літары, падобныя на «окп». Пасля я зразумела, што гэта, магчыма, дата «17 окт», значыць, сямнаццаціга кастрычніка. Па логіцы, далей павінен быў ісці год пахавання. Але наступныя радкі былі вельмі пашкоджаныя не толькі з канца,

Помнік Зенавіі Петрыкевіч да знішчэння

але і з пачатку. Таму можна толькі меркаваць, што ў чацвёртым радку напісаны год пахавання. Магчыма, гэта 7127, або 6126, год. Заканчэнне радка незразумелае. Пяты радок вельмі пашкоджаны і пакуль не паддаўся прачытання. У шостым, магчыма, першае слова можна прачытаць як «жіл»... Сёмы радок прачытаны мной як слова «своаяк». А апошні васьмы радок мае з двух бакоў тэксту касыя лініі, а паміж імі прачытала слова «ево», прычым дзве першыя літары напісаныя злітна; падобныя прыклады знойдзеныя

Груда знесеных надмагільных помнікаў, на заднім плане спілаваная старая ліпа (верасень 2016 г.)

ў іншых кірылічных тэкстах. Яшчэ ніжэй праглядаюцца амаль сцёртыя часам значкі, прычым добра выяўляецца літара «ук» з цікавай формай напісання «о» ў выглядзе сардэчка. У некалькіх месцах на камені надрапаныя іншыя цікавыя значкі і нават быццам бы выява іконкі. Але, магчыма, гэта гульня моцна выпетранага за стагоддзі гранітнага каменя, які так і завецца па-фінску: рапаківі – «гнілы камень». Ну і хай мяне папрывяць прафесійныя знаўцы палеаграфіі, буду ім вельмі ўдзячна.

Ну а напрыканцы хочацца выказацца больш эмацыянальна. Як гэтыя дзікуны, вандалы не баяцца рушыць святыя месцы, якімі з'яўляюцца старыя могілкі? Хай яны не баяцца чалавечага асуджэння, а асуджэння нябесаў ім не мінуць. Думаю, што на Радаўніцу яны ідуць на магільны сваіх памерлых родзічаў і шануюць гэтыя месцы. А вось у іншым месцы чужыя пахаванні можна ганьбіць і зносіць. Няўжо ўсё гэта было зроблена толькі дзеля продажу паловы гектара дарагой прыгараднай зямлі? Няўжо такія чыноўнікамі ўжо кіруе толькі сквапнасць і амаральнасць, або – яшчэ горш, глупства.

Археалагамі ў Апчаку калісьці быў знойдзены медны серп. Гэта значыць, што людзі пасяліліся ў гэтай мясцовасці прыкладна 4 тысячы гадоў таму, яшчэ ў эпоху бронзы. Першая пісьмовая згадка ў Нацыянальным гістарычным архіве Беларусі датуецца 1639 г. Помнікі памерлым – гэта таксама важная пісьмовая крыніца. Знойдзены кірылічны надпіс – сведчанне гэтаму. І тое, што ён уцалеў пад зубамі экскаватара, лічу не выпадакова. Гэтак продкі хацелі падаць нейкі знак пра сябе. Уразлілі радкі аднаго

Наш календар

Фалькларыст-песеннік з Падзвіння

Паэт, фалькларыст і грамадскі дзеяч Ігнат Храпавіцкі нарадзіўся 31 ліпеня 1817 г. у маёнтку Каханавічы Дрысенскага павета (цяпер Верхнядзвінскі раён). Маёнтак належаў Храпавіцкім з XVI стагоддзя, з гэтага старажытнага роду выйшлі сенатары, маршалкі, генералы і дыпламаты.

Адукацыю хлопец атрымаў у доме свайго бацькі. У дваццаць шэсць гадоў быў абраны на грамадскую пасадку наглядчыка сельскіх ссыпных магазінаў Дрысенскага павета, знаёміўся з жыццём сялянства і вёскі. Цікавіўся вусна-паэтычнай творчасцю, звычаямі, гісторыяй беларускага краю. У гэты час супрацоўнічаў з грамадска-літаратурным і краязнаўчым часопісам «Рубон» (па старажытнай назве ракі Дзвіны), які выдаваў суседзям Храпавіцкага Казімір Буйніцкі з мястэчка Дагды (цяпер Латвія). У часопісе была надрукаваная праца Храпавіцкага «Погляд на паэзію беларускага народа» з дадаткам назіранняў над асаблівасцямі беларускай мовы на матэрыяле гаворкі Віцебшчыны – першая гісторыка-параўнальная характарыстыка беларускай фальклорнай спадчыны. Рыхтаваў да выдання працу «Погны беларускай песнябор», назапашваў тэксты. На жаль, «Песнябор» не ўбачыў свету, невядомы і лёс рукапісаў.

Пазней Храпавіцкі ўвайшоў у склад губернскага камітэта для выпрацоўкі прапановаў па паляпшэнні побыту прыгонных сялянаў. У 1859 г. яго абралі маршалкам дваранаў Дрысенскага павета, пазней – маршалкам Віцебскай губерні. Калі ў 1861 г. выйшаў указ аб скасаванні прыгону і пачалася сялянская рэформа, І. Храпавіцкі ўзяўся за яе правядзенне, за што ён быў узнагароджаны срэбным медалём на Аляксееўскай стужцы і бронзавым медалём «За труды по освобождению крестьян». Памёр 25 снежня 1893 г., пахаваны ў Каханавічах побач з жонкай Саламеяй.

У 2007 г. у пасёлку Каханавічы быў усталяваны памятник знаку да 190-годдзя нараджэння Ігната Храпавіцкага, а сёлета ў Верхнядзвінску адбылася міжнародная навуковая канферэнцыя, прысвечаная 200-годдзю з дня яго нараджэння.

Падрыхтавала Ніна КАЗЛЕНЯ

Ігнат ХРАПАВИЦКИ

Дзвіна

Месяц, як прывід пачварны, брыдзе цераз хмары,
Вісне туман апаўночы жалобным убраннем.
Носіць заклёны віхор цераз пушчы, імшары,
А на ўзбярэжжы струмень мільгане і растане.

Доўга рака спачывала, спавіта імглою,
Зараз раптоўна на ёй усхадзіліся хвалі.
Сон свой прагнаўшы, Рубон над усёй стараною
Голас падаў, быццам бура пагрозная ў далі.

– Дзеці! Паможа вам хто са змартвеласці выйсці?
Колькі чакаю: мінаюць гады і сталецці.
Нашая ж мэта далёка й цяпер, як калісьці...
Ах, каб вы ведалі, як гэта сумна ўсё, дзеці!..

Па-над Віллёю, над Нёмнам спяваюць паэты,
А па-над Віслай красуюць паселішчы пышна.
Толькі сыны мае ўсе пасхадзілі адгэтуль,
Пуста ў ваколлі маіх берагоў і зацішна. <...>

Войны былі тут, крывёй берагі аплывалі,
Замкі і вёскі знікалі ў пажарах і дыме.
Месяц лагодна цяпер пазірае на хвалі,
А задумёныя зоркі купаюцца ў іх і над імі. <...>

Час пераходзіць. Людская прыкметна ўжо праца,
Хор, з галасоў розных зліты, спявае ўсё ж песні.
Доўга хмызняк на палетках яшчэ узрастацьме,
Вецер сіберны зглушаць будзе спевы Прадвесні.

(Пераклад Уладзіміра Дубоўкі)

Палац Храпавіцкіх (фота 1910 г.)

Раіса
АЎЧЫННИКАВА,
в. Лугавая Слабада,
Мінскі раён

(Заканчэнне. Пачатак у № 29)

Дзень пяты, або У Славянскай бібліятэцы

Першую палову дня правялі мы ў Клементынуме – асветніцкім цэнтры, дзе знаходзіцца славетная Славянская бібліятэка. Намеснік дырэктара Эва Велінска і доктар Павел Паглей павялі нас у сховішча, да беларускіх фондаў (па традыцыі яны захоўваюцца на літару «К» – як крывіцкія), якія аказаліся ў ідэальным парадку (гадавікі «ЛіМа» апраўленыя нават з залатым цісненнем).

Сярод іншых рарытэтаў знайшоўся і адсутны ў савецкіх бібліятэках першы нумар за 1923 год гектаграфаванага «Перавясла» – «часопісі беларускага паступовага студэнцтва». А ў ім, сярод твораў Л. Родзевіча, І. Дварчаніна і іншых паэтаў, аказаўся невядомы раней артыкул У. Жылкі «Да 400-х угодкаў друку на Беларусі», дзе прапануецца пачаць збор сродкаў на помнік Скарыну ў Вільні.

Пры развітанні пытаемса ў доктара Паглея, як усё гэта ўдалося зберагчы ў вайну. І ён адказвае, што ў 1945 годзе ў бібліятэцы аказалася нават на 30 тысячаў тамоў болей. Рэч у тым, што немцы хацелі тут стварыць цэнтр па ўсходніх даследаваннях і звезлі сюды кнігі з іншых краінаў, у тым ліку і з Беларусі, з Мінска. У адпаведнасці са штэмпелямі ўсё прывезенае было вернутае законным уладальнікам.

Пасля абеда у Сачанкам і мной заехаў на машыне ў «Гольф» В. Жыдліцкі з жонкай Марцэляй, і мы ўтульна пасядзелі ў паўзмрок кавярні пад назвай «У павука» (дваць назвы чэхі мастакі). За сталом успамінаем добрым словам У. Караткевіча, які двойчы прыязджаў у Прагу і асабліва паважаў «швейкаўскую» кавярню «У келіха». Потым Сачанка запрапанаваў стварыць у Празе арганізацыю Таварыства беларускай мовы, і Жыдліцкі ахвотна падтрымаў ідэю: ёсць у яго колькі студэнтаў, ды яшчэ доктар Зіма, Францішка Сокалава, даследчыца Скарыны (шкада, што яна якраз хварэе). Можна, яшчэ хто з дзяцей эмігрантаў акажацца.

Жыдліцкі даў нам сённяшні нумар газеты «Рудэ гіраво», дзе ёсць колькі словаў і пра наш прыезд, і пра Скарыну. І гэта добра. Бо не сказаць, каб чэхі дужа ведалі, што менавіта ў іх сталіцы было распачатае беларускае кнігадрукаванне...

Дзень шосты, або Дарожныя курсы

Апошні раз праязджаем па вуліцах Прагі. Па аўтастра-

дзе на Брно пачынаем праз мікрафон падводзіць вынікі «пражскаму этапу». Наіўна было б думаць, што мы наскокам знойдзем нейкія невядомыя дакументы або магілу Скарыны. Да нас на Чэхаславацкі прэзідэнцкі фонд выходзіў, просячы дапамогі ў розшуках скарынаўскіх дакументаў, Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт, якому нядаўна прысвоенае імя першадрукара (у адказ атрымана шэсць ксеракопіяў з пераважна вядомымі тэкстамі). Да нас у Празе капаўся Сцяпан Александровіч. Да нас тут гадамі шчыраваў над Скарыніянай прафесар Флароўскі. Праўда, яны не ведалі яшчэ дакументаў аб знаходжанні Сімяона Скары-

ны ў Крумлаве. А гэта – ужо новая нітка, якую давядзецца прадоўжыць праз перапіску.

Гаворым таксама, што многія матэрыялы пра Скарыну (да прыкладу, згубленая п'еса М. Грамыкі) могуць быць у архіве беларускай эміграцыі, які захоўваўся ў Славянскай бібліятэцы, а дзесьці ў 1947 годзе разам з фундамі рускай эміграцыі («фондам Мілюкова») быў перададзены ў Маскву і там засакрэчаны. Учора мы пыталі ў доктара Паглея, што магло быць у тых паперах, але ён паціснуў плячамі: шукайце ў сябе.

Спакваля нашыя «дарожныя курсы» ператвараюцца ў «выязное» пасяджэнне камісіі «Вяртанне» Беларускага фонду культуры.

Кіраўнік групы пералічвае, што было вывезена ў вайну з мінскага і іншых музеяў: нумізматычная калекцыя ў 40 тысячаў манетаў, слупкія паясы, карціны Сальватора Розы.

Скульптары называюць іншыя страты. Пасля вайны частка з гэтага была вернутая. Але некаторыя эшалоны з выяўленымі скарбамі былі скіраваныя не ў Мінск, а ў гарады Расіі.

Пад вечар, калі мы збольшага аглядзелі Брно і ў Цешыне пераехалі чэшска-польскую граніцу, на нашых «курсах» стала пераважаць кракаўская тэматыка. А гэта – і вучоба ў Ягелонскім універсітэце Францішка Скарыны, і выданне ў друкарні Анчыца «Дудкі беларускай» і «Тралялёначкі» Францішка Багушэвіча, і вучоба Цёткі, і апошні прытулак Алесь Гаруна.

У Кракаве нас пасялілі ў студэнцкім інтэрнаце, які на летнія вакацыі ператвараецца ў нібы атэль пад гучнай назвай

«Меркурый». Пасля нашага званка сюды ж прыехаў прафесар Здзіслаў Нядзеля, родам з Глыбоччыны. Пачаліся ўспаміны пра У. Караткевіча, які жыў недзе з месяц на яго кватэры ў 1971 годзе. І – разважанні пра тое, што ў Ягелонскім універсітэце патрэбны курс беларустыкі.

Дзень сёмы, або Якім бачыў Скарына Кракаў?

З. Нядзеля паказаў нам тры помнікі архітэктуры, якія памятаюць Скарыну. Пачалі мы ад Сукуенніц, гандлёвых радоў на Рыначнай плошчы. Першы паверх іх, у рэнесансным стылі, быў пабудаваны ў XIV – XV стагоддзях. У часы Скарыны тут гандлявалі – сукном, футрамі, скурамі – купцы.

– Сярод іх мог быць і бацька Францыска Лукаш! – рэзонна дапусціў такую думку Б. Сачанка.

Потым былі сцены Калегіум маюс – самай старадаўняй часткі Ягелонскага ўніверсітэта, фундаванага на грошы, што паступалі Ягелонам і з беларускіх земляў. Усё тут у дворыку застаецца ў спрадвеч-

на другім паверсе Сукуенніцаў, хацелася яшчэ раз пабачыць палатно Яна Матэйкі «Вітва пад Грунвальдам», каб пераканацца, што там сапраўды няма «беларускіх колераў». Аднак зала з карцінай аказалася зачыненая. Затое ў іншых залах парадаваліся мы, гледзячы на «Пахаванне Гедзіміна» пэндзля Казіміра Альхімовіча, які родам з Гродзеншчыны, і партрэт Міхала Клеафаса Агінскага, кампазітара і ўладальніка Залесся пад Смаргонямі, намалёваны Ю. Грасі.

Потым былі яшчэ каралеўскія пакоі на Вавельскім замку, дзе стагоддзямі фармавалася і нашая гісторыя. Эскурсавод звяртае ўвагу на выразаныя з дрэва «галовы» на столі. Для іх пазіравалі радавыя гараджане, студэнты ўніверсітэта.

– Сярод іх мог быць, проша паньства, і ваш Скарына. А чаму б і не?

І мы, уважліва аглядзеўшы ўсе трыццаць галоў (раней іх было болей), прыходзім да вываду, што калі і пазіраваў, то толькі для вунь той – другой злева ў першым радзе.

Закончылі мы нядзельны дзень на Ракавіцкіх могілках, дзе пахаваны Алесь Гарун.

тых, хто зоймецца беларусікай, а ў Мінску – імя Міцкевіча (для лепшых паланістаў).

Выйшаўшы з залы, скульптары зацікаўлена аглядаюць прасценкі ў Калегіум новым і прыходзяць да высновы, што найлепей Скарына глядзеўся б побач з Міцкевічам. Потым усе ідзем ва ўніверсітэцкі музей. У скарбцы яго захоўваюцца скіпетры і залаты ланцуг, якія выкарыстоўваюцца на выпускных урачыстасцях. Час, калі яны вырабленыя, дазваляе меркаваць, што Скарына бачыў іх, атрымоўваючы ў 1506 годзе званне бакалаўра.

Афіцыйныя размовы былі працягнутыя ў гарадскім камітэце ПАРП, дзе з намі гутарыў яго сакратар Ежы Гаўснер. Ён ухваліў нашыя прапановы ўстанавіць і дошку, і бюст. Пагадзіўся, што патрэбныя які памятныя знакі і на будынку па вуліцы Кананічнай, дзе ў 1891 годзе ўбачыла свет Багушэвічавы «Дудка беларуская».

Дзень дзясяты, або Там, дзе заключалася ўнія

У Любліне найперш аглядаем суровы замак, дзе ў 1569 годзе была заключаная ўнія паміж Польшчай і Вялікім Княствам Літоўскім. Як і ў кожнай гістарычнай з'яве, пагаджаемса, было ў ёй і дадатнае і адмоўнае.

У вітрынах люблінскіх магазінаў упершыню за паездку ўбачылі кніжкі на беларускай мове.

Дзень апошні, або Падсумаванне

За сняданкам разважаем: мог быць Скарына ў Любліне ці не мог. І прыходзім да высновы, што мог, бо самая кароткая і ажыўленая дарога з Полацка і Мінска на Кракаў і Прагу вяла тады праз Брэст і Люблін. Тым жа шляхам ехала на кракаўскія і люблінскія пасяджэнні сейма беларуская шляхта – хто шукаючы кар'еры, хто – ведаў, а хто – прыгодаў. Зрэшты, гэты маршрут апісаны ў адным з беларускіх ананімных вершаў XVIII стагоддзя, дзе па дарозе ў Рым шкаляр трапляе ў госці да паноў «люблянаў».

А прад Мінскам зноў пайшоў па руках аўтобусны мікрафон. Дзякавалі шафёрам і арганізатару паездкі. Падсумоўваючы вынікі, скульптары гаварылі, што ў Празе і Кракаве яны лепш зразумелі, што такое Скарына – як гуманіст, як патрыёт, як тытан працы. Едучы нібы наўздагон, яны, вядома ж, першадрукара не дагналі, але затое зразумелі штосьці істотнае ў духу той эпохі, адчулі яе атмасферу. Значыць, можна з большай упэўненасцю брацца за конкурсныя праекты, за мемарыяльныя знакі для Прагі і Кракава.

І, галоўнае, завяршаючы паездку, не хацелася ў ёй, калі б яна пачыналася нанова, нешта істотнае перайначыць. Чагосьці не знайшлі? Вядома. Але сталі да гэтых знаходак на нейкі крок бліжэй. Бліжэй да самога Скарыны.

Адам
МАЛЬДЗІС

Бліжэй да Скарыны

ным выглядзе. А яшчэ аглядзелі Фларыянскую вежу і Барбакан. І Марыяцкі касцёл з розным алтаром Віта Ствоша, які напэўна ж бачылі вочы Скарыны.

Надвячоркам аглядзелі яшчэ Вавельскую катэдру, у падземеллях якой разам пахаваны каралі, героі і паэты. З нашых землякоў – Касцюшка і Міцкевіч. А яшчэ – Сонька Гальшанская, маці некалькіх каралеўскіх дынастыяў. Уверсе яе капліцы – белы Ярылаў кржыж на чырвоным фоне.

Узнімаючыся на вежу, дзе вісіць зыгмунтаўскі звон, і чапляючыся рукамі за тоўстыя драўляныя перакрыцці, колера старога мёду, раптам падумаў, што іх цяplo і шурпатаць маглі адчуваць і далоні Скарыны. Незабыўнае пачуццё далучанасці да спрадвечнага!

Дзень восьмы, або Беларускія памяткі ў музеях

Над варотамі каля ўвахода ў палац Чартарыйскіх – той жа Ярылаў кржыж на Пагоні. І ў гэтым нічога дзіўнага. Род Чартарыйскіх гаспадарыў у Падняпроўі – Шклове, Оршы, Дуброўне – яшчэ ў XVIII стагоддзі. Адтуль былі вывезеныя многія каштоўнасці, што сёння экспануюцца ў музеі, захоўваюцца ў бібліятэцы і архіве.

Доўга стаім перад «Дамай з ласачкай» Леанарда да Вінчы, перад шпалерамі і маёлікай часоў Скарыны. Крыху – перад партрэтам знакамітага лацінскага паэта і філосафа Мацея Сарбеўскага, які на пачатку XVII стагоддзя настаўнічаў у Полацку.

У карцінаўнай галерэі, што

Выкладчыка Ягелонскага ўніверсітэта А. Латышонка, па ініцыятыве якога быў летась устаноўлены помнік, у Кракаве якраз не аказалася, таму хаця стораж і папярэджаў: «Усляпую тут можна шукаць тыднямі», усё ж рашылі абысці хаця б найбольш старую частку велізарнага цвінтарышча (дзесьці тут пахаваны і Адам Кіркор, які чытаў у Кракаве лекцыі па беларускай літаратуры). Але, кіруючыся нейкай інтуіцыяй, збочылі ў адносна новай рады і знайшлі помнік, на якім побач з прозвішчам, імем і датамі жыцця выбітыя прарочыя радкі з Гаруновага верша:

*І Беларусь-Маці долю
агледзіць,
Устане, як Лазар з руін
забыцця.*

На магіле стаяць свежыя кветкі і ляжаць, загорнутыя ў цэлафан, кніжкі Сяргея Панізьніка.

Дзень дзявяты, або Афіцыйныя сустрэчы

У Ягелонскім універсітэце ўсю нашу групу прыняў прафесар прафесар Ежы Выразумскі. Ён цалкам годны з намі, што дошка ў гонар Скарыны павінна быць. Толькі дзе? У Калегіум маюс гістарычныя сцены павінны захоўвацца ў ранейшым выглядзе. Відаць, у Калегіум новым, у якім ужо багата мемарыяльных знакаў. А ў Калегіум маюс можа стаяць толькі нешта «рухомае» – скажам, бюст... Мы гаворым, што варта было б нашым універсітэтам абменьвацца студэнтамі. А яшчэ – у Кракаве ўстанавіць стыпендыю імя Скарыны (для

У кожнага свой Купала, або Купала — для ўсіх

Сапраўдны цуд, калі прыходзіць у свет Асоба, што фарміруе думкі ўсёй нацыі. 135 гадоў такім цудам стала нараджэнне Янкі Купалы. У англічанай – Шэкспір, у немцаў – Гётэ, у італьянцаў – Дантэ, у іспанцаў – Сервантэс, у рускіх – Пушкін, у нас, беларусаў, – Купала.

Янка Купала – гэта нашая духоўная Беларусь. Геній яго – у нягаснай любові да Бацькаўшчыны, да яе народа. Купала – самы вядомы беларускі паэт. Творы яго перакладзеныя амаль на сто моваў свету. Адзін толькі верш «А хто там ідзе?» гучыць сёння на 85-і мовах. Купала самы ўганараваны беларус у свеце. Помнікі яму стаяць у адным з паркаў у Нью-Ёрку, на Кутузаўскім праспекце ў Маскве, у ізраільскім горадзе Ашдод на плошчы, якая носіць яго імя. Сёння ў сталіцы Беларусі ёсць парк імя Купалы, вуліца, драматычны тэатр, інстытут мовазнаўства, бібліятэка, школа. 83 гады існуе музей Купалы ў Вязынцы.

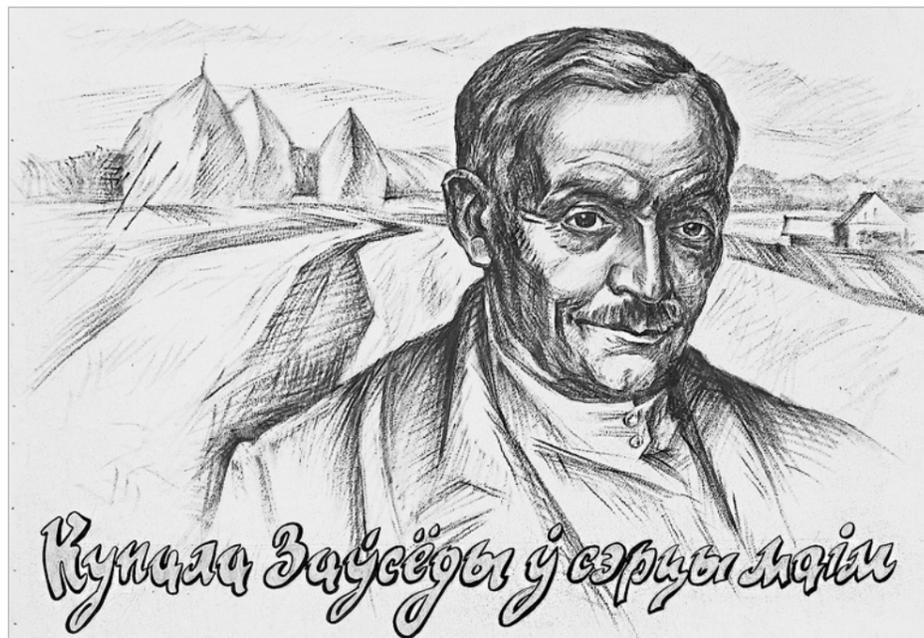
У кожнага свой Купала. Для большасці ён найперш прарок-трыбун. Хтосьці захапляецца яго філасафічнасцю, хтосьці – любоўнай лірыкай, хтосьці вылучае гарэзлівы жарт і з'едлівую зладзённую сатыру. Паэт адчуваў і ведаў душу беларуса, яго прагу «чалавекам звацца». Рэагаваў на змены, што незаўважна адбываліся ў грамадстве, здолеў перадаць усю гэтую няпростасць, часам драматычную. Балявы нерв паэзіі, моцныя вобразы, сакавітая мова і вечныя традыцыйныя каштоўнасці робяць яго творчасць сучаснай і актуальнай. Талент Песняра нараджаўся з любові да роднага краю і простых людзей, жывіўся мастацкім словам. Купалаўскія радкі блізкія кожнаму:

*Хто ты гэтакі?
Свой, тутэйшы!
Чаго хочаш?
Долі лепшай.
Якой долі?
Хлеба, солі.
А што болей?
Зямлі, волі...*

Многія творы Купалы, здаецца, тычацца нашага часу і напісаныя так, нібы Купала ніколі не пакідаў свой народ. Бо з намі жывуць яго вершы, яго творы чытаем, задаючы сабе пытанне: «Хто мы сёння без Купалы?». Яго творы цытуюць, на іх спасылаюцца, на яго вершы кладзецца музыка. Відавочна, што сапраўднае мастацтва не старэе, а з часам набывае новыя ноты, працываецца па-іншаму. Творы Купалы ўваходзяць у душу і робяць яе нацыянальна свядамай. Чытанне твораў Купалы дае магчымасць суадносіць яго час і наш. Стаўленне да класікі з'яўляецца індикатарам культуры. Наше выхаванне, нашая адукацыя заснаваныя на каштоўнасцях, якія сцвярджае класіка. Шанаваць класікаў, жыць побач з класікай – значыць адраджаць прыярытэт духоўнасці ў нашым жыцці, вяртаць часткова страчаную сувязь часоў.

Янка Купала для многіх землякоў – пачатак дарогі. Дзякуючы духоўнай прысутнасці яго генія, многія з нас яшчэ ў маленстве адчулі, што крочаць па Беларусі. Купала – для ўсіх, ён аб'ядноўвае розныя пакаленні. Творчасць першага народнага паэта Беларусі стала сапраўдным арыенцірам для многіх, сімва-

лам нацыі на многія пакаленні. Урад ацаніў яго веліч, а людзі ўзялі яго песню. Творы класіка вытрымалі праверку часам. Кнігі Купалы выходзілі, натхнялі, духоўна мацавалі. Пад іх уплывам складваўся, фарміраваўся, сцвярджаўся ва ўзаемадзейнасці з кнігай вобраз многіх бярэзінскіх асобаў. Уражанне засталася на ўсе наступныя часы, вызначыла іх стаўленне да літаратуры. Тое іх першае ўспрыманне Купалы ўзбагацілася часам, паглыбілася з гадамі.

Гэта засведчылі праведзеныя супрацоўнікамі аддзела маркетынгу Бярэзінскай раённай бібліятэкі апітанні кіраўнікоў аддзелаў і вядучых спецыялістаў Бярэзінскага райвыканкама «Мой Купала», «Любімы твор Купалы», «Купала ў маім жыцці». Старшыня раённага Савета дэпутатаў Анатоль Зябко, вельмі начытанны і аўтарытэтны чалавек, вылучыў сярод твораў Янкі Купалы паэму «Магіла льва», дзе надзіва таленавіта ўвасобленая легенда аб заснаванні Магілёва: курган, дзе пахаваны забіты здрадніцай-дзяўчынай разбойнік Машэка, назвалі Магілай льва, а пазней тут вырас горад. «Бандароўна» – любімы твор начальніка фінансавага аддзела Бярэзінскага райвыканкама Рыгора Зяневіча, начальніка аддзела арганізацыйна-кадравай работы Бярэзінскага райвыканкама Вольгі Мельнічонак, на-

чальніка аддзела ЗАГС Наталлі Белавус, галоўнага рэдактара раённай газеты «Бярэзінская панарама» і раённага радыёвяшчання «Бярэзінскі час» Алы Альфер. Відавочна, што ў сучаснікаў выклікае захапленне рамантычны свабодалюбівы вобраз беларускай красуні, якая не прадае сваю дзявоцкасць, гонар і сумленне за грошы, уборы і славу.

Сярод любімых твораў беларускай класікі начальніка Упраўлення па працы, занятасці і сацыяльнай абароне Бярэзінскага райвыканкама Вольгі Пашкевіч і рэдактара праграмы раённага радыёвяшчання «Бярэзінскі час» Анатоля Палынскага на пачэсным месце – купалаўская п'еса «Раскіданае гняздо». Цікава, што ў аснову гэтага драматычнага твора Купала паклаў трагічны факт свайго роду Луцэвічаў: дзед будучага паэта арандаваў зямлю ў Радзівілаў і быў неміласэрна выгнаны панам з роднай хаты і застаўся беззямельным.

І праз дзясяткі гадоў не можа стрымаць захапленне купалаўскай п'есай «Тутэйшыя» начальнік інспекцыі па налогах і зборах па Бярэзінскім раёне Уладзімір Халецкі. Ён

свінні рогі, а мужыку панства» (чытай, пасаду і чын не па заслуге).

Намеснік старшыні камісіі па справах непаўналетніх Святлана Бондар сярод твораў Купалы найперш вылучае камедыю «Паўлінка» і прызнаецца: «Здаецца, адтуль, дзе на паліцы стаіць купалаўскі зборнічак, нібыта выпраменьваецца асаблівае святло, і чытач не застаецца падманутым». Нездарма аўтара п'есы пасля першай пастаноўкі «Паўлінкі» на сцэне ў 1910-я літаральна насілі на руках, а студэнты падарылі наручны гадзіннік з надпісам «Бацьку Паўлінкі». І сёння Нацыянальны драматычны тэатр імя Янкі Купалы заўсёды пачынае творчы сезон са знакамітай «Паўлінкі».

Намеснік старшыні раённага Савета ветэранаў і народны журналіст Ніна Бурко, узгадваючы пра свой любімы твор Купалы, шчыра лічыць, што, напісаўшы паэму «Курган», Пясняр нібыта сказаў нам: не прадавайцеся ні за нікія грошы, захоўвайце свой гонар. Паэму «Курган» будучы чытаць і перачытваць, пакуль будзе існаваць беларуская мова.

У аграгарадку Багушэвічы таксама любяць Купалу. Радкамі «Бандароўны» зачытаюцца прадавец Святлана Філонова, работнікі школы Ганна Балабаева і Святлана Баркевіч. «Паўлінка» яшчэ ў юнацтве ўразіла і зараз выклікае станоўчыя эмоцыі ў старшыні Багушэвіцкага сельвыканкама Ларысы Бабіновіч, зваршчыка Анатоля Баранава, начальніка аддзялення паштовай сувязі «Багушэвічы» Таццяны Баравой. П'еса «Раскіданае гняздо» кранула сэрцы механізатара ААТ «Багушэвічы» Віктара Корзуна, школьнага повара Наталлі Краўчанка, галоўнага спецыяліста Багушэвіцкага сельвыканкама Таццяны Жукоўскай. Ад вершаў Купалы выспелілася любоў да кнігі ў чалавека мужнай прафесіі, вальшчыка лесу Уладзіміра Мацкевіча. Мужчына шчыра прызнаецца: «Купалава лірыка сэрца кроіць». Багушэвіцкага рупліўца прываблівае ў паэзіі Купалы не прыніжэнне, а ўзвялічванне «пана сахі і касы», яго заклікі ніколі не згінаць спіну, мець гонар і змагацца за тое, «каб людзьмі звацца». Купала праспяваў велічны і магучы гімн у гонар шчырых рупліўцаў роднай зямлі. Уладзіміру пасуюць словы паэта, звернутыя да простых працаўнікоў:

*Вы не зломкі, вы не зноскі,
Вы народ магучы,
Ваша панства – вашы вёскі,
Пан ваш – труд жывучы.*

Загадчык гаспадарчай часткі мясцовай школы Святлана Клімашонак і повар Людміла Емельяненка асабліва вылучаюць верш «Алеся». Уладальніца прыватнай крамы ў аграгарадку Багушэвічы Таццяна Габец вызначае паэму Купалы «Тарасова доля».

Паэт Сяргей Грахоўскі справядліва пісаў у вершы «Ідзе Купала па зямлі»: «Купала ходзіць па зямлі, каб яшчэ святлей было на свеце». Нашую Бярэзіншчыну не пакідае любоў і пашана да Купалы, у бібліятэках раёна на працягу ліпеня праходзіў месячнік папулярнага твораў юбіляра «Пад зоркай Купалы», акцыі «Чытаем Купала разам». Купала з намі і сёння, бо мы жывем у незалежнай Беларусі – яго даўняй мары. Жыве Беларусь, пакуль жыве ў кожным сэрцы наш Купала!

*Тамара КРУТАЛЕВІЧ,
загадчык аддзела маркетынгу
Бярэзінскай ЦРБ*

Адраджэнне традыцыяў

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 1)

Чапскі быў вялікім аматарам спорту і прапагандыстам здаровага ладу жыцця. У 1892 г. ён заснаваў і ўзначаліў Гарадское таварыства аматараў спорту. З гэтага часу пачалі праводзіць спаборніцтвы па лёгкай і цяжкай атлетыцы. Спаборніцтвы асілкаў па падняцці гіраў ладзіліся на тэрыторыі Ігуменскага рынку. Вядома, што менавіта тут свае сілавыя трукі дэманстраваў знакаміты на ўвесь свет Я. Чахаўскі. Чапскі заснаваў таксама роварнае тавары-

Панцалей Філікідзі

ства, дзе можна было ўзяць ровар напрокат. У 1894 г. сябра роварнага таварыства, працаўнік Лібава-Роменскай чыгункі Аляксандр Дзевачка ў гонцы Санкт-Пецярбург – Масква атрымаў перамогу, абагнаўшы чэмпіёна свету з Францыі.

Я. Чахаўскі (1879 – 1941), ураджэнец Гродна, знакаміты асілак і барацьбіт, увайшоў у гісторыю цяжкай атлетыкі дзякуючы сваім унікальным сілавым трукам. У 1913 г. у Міхайлаўскім манежы Санкт-Пецярбурга ён прайшоў па крузе, утрымліваючы адной рукой звязак з шасці грэнадзёраў з амуніцыяй, за што атрымаў залаты пояс Атлетычнага таварыства. Ён утрымліваў на грудзях памост з аркестрам з 30-і музыкаў, праз памост праязджалі тры грузавыя аўтамабілі з публікай, лавіў на грудзі пудоўныя гіры.

Грэцкі асілак П. Філікідзі, неаднаразовы чэмпіён свету ў гіравым спорце, на першым фестывалі гіравога спорту, які праходзіў на Чэрвеньскім рынку, устанавіў абсалютны сусветны рэкорд – падняў мезенцам вагу ў 112 кг.

Запрасілі П. Філікідзі і на XVIII Міжнародны фестываль гіравога спорту, у якім прынялі ўдзел паўтара дзясятка спартоўцаў (у тым ліку дзве жанчыны). Жаночы дуэт не толькі вызначыўся на атлетычным памосце з 16-кілаграмовымі гірамі, але і прадэманстраваў вакальныя здольнасці ў складзе гурта «Розум-Бэнд». У перапынках паміж спаборніцтвамі публіку цешылі артысты комік-шоу «Антракт», дуэта

«Два буслы». Ахвочыя вывучылі пад дударскую музыку сярэднявечны танец «Маразуля», паспрабавалі свае сілы ў якасці музыкаў аркестра «падручных прыладаў» і лялькаводаў у ажыўленні «спячай пры-

гажуні» Анфісы. Пераможцы конкурсаў атрымалі адмысловыя прызы – купоны на зніжкі на розныя тавары Чэрвеньскага рынку.

Свята было добра падрыхтаванае і разлічанае на наведнікаў усіх узростаў. Але, на жаль, з-за неспрыяльнага надвор'я ў суботу публікі, якая б прыйшла менавіта на свята, было мала. Вядома, што адраджэнне народных традыцыяў

заўсёды праходзіць цяжка, бо гэта – няпростая справа. Мы спадзяемся, што гэта не спыніць энтузіястаў, і Чэрвеньскі рынак увойдзе ў сучасную сталічную гісторыю не толькі як гандлёвая кропка на карце Мінска, а і ў якасці адмысловага культурнага цэнтра.

Наталі КУПРЭВІЧ
Фота аўтара

Спяшаюся падзяліцца вельмі светлым настроем, які атрымала пасля наведвання Чэрвеньскага рынку ў Лошыцы. У нядзелю, 30 ліпеня, хадзіла як звычайна на рынак па садавіну-гародніну і была прыемна здзіўлена святам: Чэрвеньскаму рынку – 126 гадоў! На пляцоўцы, дзе рамеснікі прапаноўвалі свае вырабы, было нешта неверагоднае: смех, музыка, малюнкi на асфальце, клоўны, шоу мільных бурбалак, а ад выстаўкі дзіцячых малюнкаў проста немагчыма было адарвацца! Так шмат малюнкаў, зробленых дзецьмі, я яшчэ нідзе не сустракала! Нават зрабіла некалькі здымкаў, двума спяшаюся падзяліцца з чытачамі. Выказваю вялікую ўдзячнасць адміністрацыі рынку за атрыманне задавальнення!

Таццяна, г. Мінск

Ганненскі кірмаш прасоўваюць у бібліятэцы

(Заканчэнне. Пачатак у № 29)

Даследчыкі прасачылі развіццё рынкавай плошчы і вуліцаў Зэльвы. У 1616 г. рынкавы пляц займаў каля 900 кв. м. Вакол плошчы знаходзілася 16 мяшчанскіх сядзібаў. Вуліцаў у мястэчку на той час было толькі тры – Ваўкавыская, Дворная і Мяжэрыцкая, усе яны пачыналіся ад плошчы. У інвентары 1631 г. па-ранейшаму згадваецца тры вуліцы, а ў 1815 г. – ужо восем. Назвы вуліцаў кажуць самі за сябе: Слоніўская вяла праз раку Зальвянку на Слонім, Ружанская мела брэсцкі накірунак, Каспельная і Царкоўная вялі да храмаў, Дворная – у палац Сапегаў, што размяшчаўся ў раёне сённяшняга мікрараёна «Паўночны» ў Зэльве. Уладальнікамі сядзібных пляцаў на плошчы былі продкі сённяшніх Горбачаў, Геніюшаў, Жукоў, Казлоўскіх, Крамнікаў, Путрэшаў, Рудых, Русакевічаў, Сакалоўскіх, Язерскіх... Такім чынам, кніга «Ганненскі кірмаш...» – выдатная крыніца інфармацыі для ўсіх, хто хоча даведацца пра Зэльву ў даўнія часы, пра гісторыю ўзнікнення і развіцця кірмашу, пра генеалогію роду

Сапегаў, іх гісторыка-культурную спадчыну.

Як распавёў на канферэнцыі ў 2015 г. Аляксандр Суша, намеснік дырэктара па навуковай рабоце і выдавецкай дзейнасці Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі, уявіць жыццё любога магнацкага роду без бібліятэкі немагчыма. Усебакова адукаваныя людзі, Сапегі стагоддзямі збіралі лепшае з тагачаснай сусветнай літаратуры. Інтэнсіўнымі пошукамі раскіданага па свеце кнігазбору

Сапегаў займаецца Нацыянальная бібліятэка Беларусі. Большасць кніжнага багацця магнатаў знаходзіцца ў Літве, Польшчы, Расіі, Украіне. На вялікі жаль, ніводнага рэпрэзентатывага выдання з кнігазбору Сапегаў у музейным пакоі Ганненскага кірмашу пакуль што няма, але надзею займаецца яго мы не страчваем.

Музейны пакой Ганненскага кірмашу быў адкрыты ў 2016 г. Яго стварэнню папярэднічала руплівая праца па

збіранні экспанатаў, фотаматэрыялаў ды інш. Многія дакументы з бібліятэчнага архіва апынуліся ў музейным пакоі, адмыслова для яго бібліятэкары стварылі серыю буклетаў «Імгненні кірмашу...» – яны ўтрымліваюць інфармацыю аб храналогіі свята, арганізатарах, фундатарах і творчых калектывах, якія выступілі на святах.

Частка экспазіцыі пакоя апавядае аб мінулым Ганненскага кірмашу. Тагачаснае ўбранне шляхты, гербы роду Сапегаў, прадметы ўжытку – усё нагадвае аб XVIII стагоддзі, адкуль бярэ свой пачатак кірмаш. Адзін з раздзелаў прысвечаны коням – галоўнаму аб'екту таргоў у Зэльве.

Даследчая праца бібліятэкараў дапамагла мастаку-афарміцелю стварыць экспазіцыю герба роду Сапегаў, схему планіроўкі тагачаснай Зэльвы ў 1832 г.

Дакладна вядома, што сярод шматлікіх тавараў, якія пастаўляліся на кірмаш, было нямала кніг. Так, на адзін з іх было прывезена «сто пудоў кніг!» Гэтую традыцыю прадоўжылі бібліятэкары ў «Павільёне давадак», дзе прапа-

ноўвалі зборнікі вершаў, календары, буклеты, паштоўкі. У 2016 г. можна было набыць і сімвал Ганненскага кірмашу – сувенірнага коніка, зробленага рукамі супрацоўнікаў аддзела бібліятэчнага маркетынгу.

Унёсак у падрыхтоўку свята бібліятэкары зрабілі, калі арганізоўвалі выстаўкі докарытэўна-ўжыткавага мастацтва, фотавыстаўкі, працавалі ў інфармацыйных кіёсках. Таксама на кірмашы традыцыйна ладзіцца літаратурны імпрэзы: паэтычная гасцеўня «Збіраю я краіну па радках...», вачар паэзіі «Мая маленькая радзіма, што Зэльваю завецца», прэзентацыя зборніка «Ганненскі кірмаш. Мінулае, сучаснае, будучае». Летась адбылася літаратурная сустрэча з Уладзімірам Мазго, сябрам Саюза пісьменнікаў Беларусі, мясцовымі творцамі Гродзенскага абласнога аддзялення СПБ Пятром Сямінскім, Дзмітрыем Радзівончыкам, Тамарай Мазур, Ірынай Данік, Валяцінамі Семянякам і інш.

М. КНІТА,
намеснік дырэктара
Зэльвенскага раённай бібліятэкі

Музейны пакой Ганненскага кірмашу www.zelwa.by

P.S. З 2015 г. мы шукаем партрэт Антонія Казіміра Сапегі. Супрацоўнікі аддзела бібліятэчнага маркетынгу звярталіся ў Дзяржаўны гістарычны архіў Літвы, у Інстытут гісторыі НАН Беларусі, Нацыянальную бібліятэку Беларусі, да мясцовых краязнаўцаў, яны не губляюць надзеі знайсці новыя, раней невядомыя факты з гісторыі Ганненскага кірмашу.

Рэха публікацыі

Якім было беларускае вяселле

Сёлета ў № 22 «Краязнаўчай газеты» быў надрукаваны артыкул Тамары Круталевіч пра вяселлі. Ён прыцягнуў маю ўвагу не толькі фотаздымкамі, але і гучнай назвай «Вяселле праз прызму стагоддзя». Некалі я напісаў дысертацыю «Вясельная паэзія і яе лёс». Хоць яна і пра вясельную паэзію, але проста неабходна дасканала ведаць абрады. Пад час працы я зрабіў 7 апісанняў вяселляў у розных раёнах Беларусі і запісаў болей за тысячу вясельных песень. З аичынных савецкіх этнографіў беларускае вяселле дасканала вывучалі Леаніла Малаш і аўтар гэтых радкоў. Таму і захацелася адгукнуцца на публікацыю ў «Краязнаўчай газеце».

Вяселле. Само слова гаворыць, што на ім весела. Аднак на традыцыйным вяселлі часта даводзілася плакаць, асабліва маладой сіраце. Нават калі яна і не была сіратой, то спявачкі стараліся разжаліць маладую, каб заплакала. «Калі не плача ідучы – будзе плакаць жывучы» – і такая была прыкмета. А спявалі на ўсіх вяселлях вельмі шмат абрадавых і іншых лірычных песень.

Мяне парадавала публікацыя Т. Круталевіч пра вяселле. Тэма дужа цікавая. Асабліва важныя тут фотаздымкі. Гэта дакумент. А вось гэты тэкст патрабуе ўдакладнення амаль па кожнай даце. Пачну з таго, што аўтарка, напэўна, маладая і не зусім дакладна ведае пра тое, што хоча патлумачыць. Лепш было б, калі б яна не рабіла такіх катэгарычных крайніх абагульненняў, а назвала вёску і прывяла прыклад таго альбо іншага абраду. Яе артыкул можна прачытаць нават не як абагульненне па сваім раёне, а па ўсёй Беларусі. А таму такі тэкст не вытрымлівае крытыкі. Вось яна піша: «Само вяселле гулялі часта паасобку – жаніх са сваёй раднёй, а нявеста – са сваёй». «Аднак беднякі застолле маглі і аб'яднаць». У гэтых сцвярджэннях ёсць праўда і няпраўда. Да ведама аўтара. Традыцыйныя вяселлі былі пяці тыпаў: звычайнае (круглае), сіроцкае, прымацкае, удавецкае і пакрыцкае. Ад тыпу залежала шмат асаблівых абрадаў і песень. Звычайнае вяселле пачыналася адначасова ў хаце маладога і ў хаце маладой. Гэта значыць, спа-

чатку ў кожнага было сваё вяселле для сваёй радні – у маладой была свая дружина, у маладога свая дружина («У кожнага сваё вяселле»). Затым малады са сваёй дружинай ехаў па маладую і там у хаце маладой гулялі амаль 2 дні. Затым абедзве дружны ехалі да хаты маладога. Там гулялі яшчэ адзін дзень ці два. А на трэці або чацвёрты дзень дружина маладой ехала да сябе дамоў або да бацькоў маладой. І там доўга не затрымлівалася.

У 1910-я гады звычайныя вяселлі не аб'ядноўваліся адным застоллем. А вось удавецкае або прымацкае, калі адзін з маладых быў бедны, вымагала рабіць вяселле толькі ў адной хаце.

У 1917 годзе савецкая ўлада ўвяла сістэму органаў ЗАГС, дзе запісвалі маладых, але гэта не адмяніла вянчанні і вяселлі.

Цяпер разглядаем «1930-я гады». Чытаю: «У той час было не да вясельных урачыстасцяў». Пытаюся: чаму? Што здарылася? Адбылася калектывізацыя, людзі сталі жыць заможна, а вы пішаце «Святкавалі сціпла». Вось гэта і няпраўда. Народ прытрымліваўся традыцыі. Нават вянчаліся. Аднак хоць Т. Круталевіч і не называе гэты час, але варта сказаць, што ў гісторыі Беларусі сапраўды быў такі час, калі было не да вяселляў. Гэта з мая 1944 года па май 1945 года. Тады нашу краіну моцна закрануў фронт.

А ў 1940-я гады ў вёсках традыцыйныя вяселлі спраўлялі, як і раней. І вянчаліся амаль усе маладыя. Дарэчы, як ні дзіўна, здаралася, што

Святар Аляксандр Завадскі вянчае Аляксея і Надзею Шарманавых

ў час нямецка-фашысцкай акупацыі на адным вяселлі ў цывільнай вопратцы гулялі і балявалі за адным сталом паліцаі і партызаны з адной вёскі. Такое было ў Налібоцкай пушчы. Прышлі на вяселле партызаны і хацелі пабіць паліцаў, але гаспадар адгаварыў і пасадзіў за стол. І ўсе мірна разышліся. А вось на Случчыне, калі паліцай жаніўся з дзяўчынай, якая не хацела ісці за яго за муж, на вяселле зайшлі партызаны ў форме паліцэйскіх. Іх нават пасадзілі за стол. Можна ўявіць, што там было далей і чым скончылася.

Традыцыйнаму беларускаму вяселлю была прычыненая вялікая шкода ў 1960 – 1970-я гады, калі вялося змаганне з рэлігійнымі забабонамі, калі практыкаваліся камсамольскія вяселлі ў форме аднаго вечара ў староўцы. Не ўсе ведаюць, але мне асабіста раскажваў Р. Шырма, як у ЦК КПБ не хацелі выдаваць зборнікі вясельных песень. Тады ён праспяваў партыйным чыноўнікам жартоўную песню такога зместу: «А мільнікі ты мой, калі ты мне не верыш, то павесь калакол пад мой падол. Хто мяне затроніць – калакол званіць». Усе рассяяліся, і забарона на вясельныя песні была знятая.

Не маючы намеру пісаць вялікі артыкул, хачу толькі кратак сказаць некалькі словаў пра народнае вяселле. У зборніку П. Шэйна «Беларускія народныя песні» (выдадзены ў 1874 годзе) вясельныя песні дастасоўваюцца да абрадаў і этапаў вяселля. Так, вясельная абраднасць і песні м. Чашнікі (Віцебская вобласць) распадаюцца на наступныя раздзелы: 1) заручыны; 2) вяннок; 3) шлюбавіны; 4) калінкі і 5) перазоўкі. На першы погляд, гэта мясцовая класіфікацыя. Але тут толькі мясцовыя назвы. Затое гэта асноўныя этапы традыцыйнага вяселля. У іншых вёсках гэтыя этапы называюць інакш. Аднак мне ўдалося запісаць абрад «Любча» ў вёсцы Хаты-

нічы Ганцавіцкага раёна. Гэта клятва маладых, якую можна назваць і «заручыны», але адбываецца гэта на самім вяселлі. Трэба сказаць, што вясельная абраднасць трывала захавалася ў многіх вялікіх вёсках на Палессі аж да нашых часаў. З усіх запісаных мною вяселляў найбольш цікавым аказалася ў вёсцы Хатынічы, дзе тамтэйшыя жыццары трывала трымаюцца традыцыі. У іх нават цяпер саматканыя торбы з нацыянальнымі вышытымі ўзорамі.

Доўгі час на беларускім вяселлі маладыя былі ў традыцыйнай святочнай вопратцы і толькі на галаўных уборах у іх былі адзнакі: у жаніха – кветка, а ў маладой – вяннок (з жывых або штучных кветак).

У XX стагоддзі ў моду ўвайшлі белая сукенка і вэлюм. Яны на беларускае вяселле ў вёску пранікалі па ступова праз горад і заходніх каталікоў. Гэта замена ажыццяўлялася цягам дзясяткаў гадоў (пераважна 1930-я гады). Белы вэлюм і белая сукенка пазней за ўсё (у 1950-я гады) увайшла ў моду на Палессі, у вёсках Лелікава Кобрынскага і Хатынічы Ганцавіцкага раёнаў. Аднак і вэлюм мае вяннок. Апрача таго, на грудзях маладая займела ў залежнасці ад мясцовай традыцыі галінку шпарагі, або мірта, або барвінку. А шаферкі шаферам прышываюць штучныя кветкі на пінжакі або кашулі на левы бок, а маладому – на правы бок.

XXI стагоддзе – знікненне многіх вёсак. Змяняецца традыцыйны побыт і толькі дзе-нідзе захоўваюцца традыцыйныя абрады на вяселлі. А што да вясельных песень, то яны цяпер не выконваюцца. Аднак трэба адзначыць, што 17 ліпеня 2016 года маладыя з Вілейкі Аляксея і Надзея Шарманавы вырашылі павянчацца ў Куранецкай царкве так, як гэта было ў XVI стагоддзі. Паглядзіце на фотаздымак. Царкоўны абрад вянчання маладых Шарманавых здзейсніў святар Аляксандр Завадскі.

Апошнім часам такіх прыкладаў становіцца болей. Зусім нядаўна мінчане Эмілія Скорбагатава і Алег Зелянкевіч вырашылі пабрацца шлюбам. Які можа быць шлюб без сапраўднага вяселля?! А паколькі яны неабыякавыя да беларускай песні, то вырашылі зрабіць сваё з выкарыстаннем традыцыйнага беларускага. На іх вяселлі выкарыстаныя новыя элементы, але было шмат і традыцыйнага: абрадавыя вясельныя песні, некаторыя абрады і звычай. Святкаванне было на прыродзе і запомнілася, відаць, усім.

Маладыя Валянціна Пархоменка і Аляксандр Казак пасля запісу іх шлюбавання ў сельсавете вёскі Хатынічы Ганцавіцкага раёна (1978 г.)

Жнівень

17 – Стома Здзіслаў Францавіч (1907, Мінск – 1992), акцёр, народны артыст Беларусі і СССР (1961, 1968), лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі (1966) – 110 гадоў з дня нараджэння.

18 – Мікола Трухан (Мікалай Мікалаевіч; 1947, Лагойскі р-н – 1999), дзеяч культуры, акцёр, рэжысёр, арганізатар і мастацкі кіраўнік тэатра «Дзе-Я?» (з 2004 г. – Новы драматычны тэатр) – 70 гадоў з дня нараджэння.

20 – Шамшур Вячаслаў Вячаслававіч (1942, Мёрскі р-н), графік, мастацтвазнаўца, педагог, аўтар шэрагу вучэбных і метадычных дапаможнікаў па гісторыі беларускага выяўленчага і дэкаратыўнага мастацтва, выдатнік народнай асветы Беларусі – 75 гадоў з дня нараджэння.

21 – Клумаў Аляксей Канстанцінавіч (1907 – 1944), кампазітар, піяніст, педагог, заслужаны артыст Беларусі – 110 гадоў з дня нараджэння.

22 – Шчарбакоў Георгій Барысавіч (1917 – 1989), рэжысёр, акцёр тэатра і кіно, педагог, народны артыст Беларусі, заслужаны дзеяч мастацтваў Беларусі – 100 гадоў з дня нараджэння.

23 – Панчанка Пімен Емяльянавіч (1917, Талін – 1995), паэт, перакладчык, публіцыст, дзяржаўны дзеяч, народны паэт Беларусі, ганаровы акадэмік НАН Беларусі, лаўрэат Літаратурнай прэміі імя Янкі Купалы (1959), Дзяржаўнай прэміі Беларусі (1968) і СССР (1981), узнагароджаны ордэнамі Леніна, «Знак Пашаны» – 100 гадоў з дня нараджэння.

27 – Хадаровіч Уладзімір Паўлавіч (1947, Слуцк), мастак, які працуе ў станковым жывапісе ў жанрах пейзажа і нацюрморта, – 70 гадоў з дня нараджэння.

28 – Барабанцаў Віктар Кірылавіч (1947, Гомель), жывапісец, педагог, лаўрэат прэміі Федэрацыі прафсаюзаў Беларусі (1991), прэміі Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь «За духоўнае адраджэнне» (2001) – 70 гадоў з дня нараджэння.

29 – «Акопы» (Лагойскі р-н; 1992), філіял Дзяржаўнага літаратурнага музея Янкі Купалы – 25 гадоў з часу адкрыцця.

Адказы на крыжаванку, змешчаную ў № 29

Уздоўж: 1. Маладзец. 4. Крапіва. 8. Дата. 9. Якуб. 11. Сланечнік. 12. Ліст. 14. Смех. 16. Пах. 17. Шып. 20. Арка. 21. Скол. 26. Пасніцтва. 28. Душа. 29. Рыба. 30. Чабарок. 31. Прыказка.

Упоперак: 2. Лета. 3. Зямля. 5. Адзін. 6. Вока. 7. Цвет. 8. Догляд. 10. Брахня. 13. Сакавік. 15. Матылёк. 18. Агарод. 19. Налева. 22. Водар. 23. Сіла. 24. Сваты. 25. Юшка. 27. Дыз.

«Мая Бабруйшчына зялёная...»

Прысвячаецца 630-годдзю Бабруйска

Уздоўж

2. Вялікі князь ВКЛ, кароль Польшчы, у грамаце якога, датаванай 28 красавіка 1387 г., упершыню ўпамінаецца Бабруйск. 5. ..., Бобруевск, Бобровск. Старадаўнія назвы Бабруйска. 9. Назва двух каласкоў, што выраслі на адной сцябліне. 11. Паслядоўнік уніі. 13. Жывёліна атрада грызуноў. На Бабруйшчыне з даўніх часоў існаваў промысел..., апомнікмуз з 2006 г. упрыгожвае горад. 14. Тое, што і летапіс. 15. Вокліч з пераможнай інтанацыяй. 16. Старажытнае народнае паданне. 17. «... сяброўства». Міжнародны фестываль народнай творчасці, што праходзіць у Бабруйску з 2003 г. 19. Задняя частка судна, лодкі. 22. Высакародны чалавек (перан.). 23. ... Дунін-Марцінкевіч. Імя драматурга, заснавальніка беларускай нацыянальнай драматургіі і тэатра, які нарадзіўся на Бабруйшчыне. 25. Бабруйская ... Каардынаваныя дзеянні войскаў 1-га Беларускага фронту, у выніку якой Бабруйск у чэрвені 1944 г. быў вызвалены ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў. 26. І. Ільф і Я. ... Адзін з аўтараў кнігі «Залатое цяля», дзе Бабруйск упамінаецца як высокакультурны горад, куды імкнуцца ўсе «дзеці лейтэнанта Шмідта».

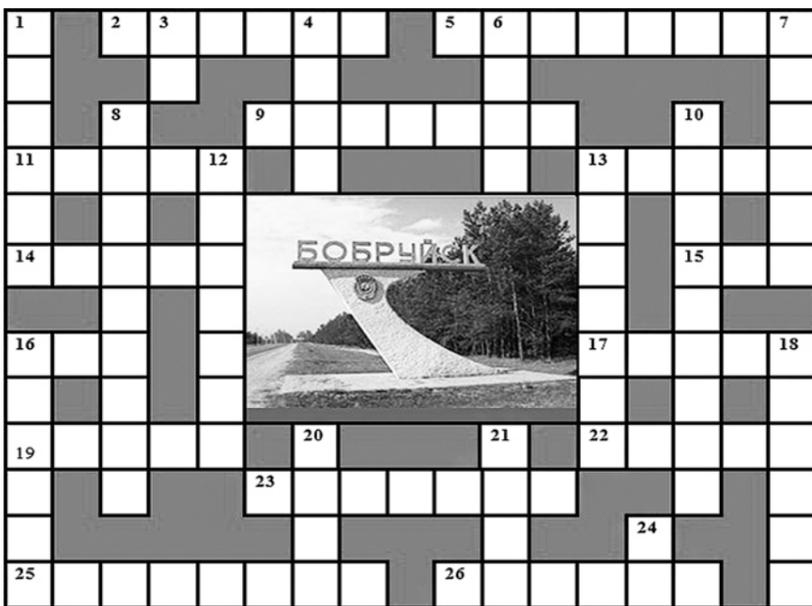
Упоперак

1. Вёска ў Бабруйскім раёне, дзе жыла і была па-

хаваная ўнучка А. Пушкіна – Наталля Варанцова-Вельямінава; штогод у гэтай вёсцы праводзіцца свята пушкінскай паэзіі. 3. Скарочанае абазначэнне меры зямельнай плошчы. 4. Ліставое дрэва, што цвіце ў ліпені; цудоўны меданос. 6. Горад на Віцебшчыне, якому сёлета спаўняецца 950 гадоў. 7. Пасудзіна з ручкай, з якой п'юць ваду, квас. 8. Верхняя цвёрдая абалонка зямнога шара. 10. Абраная кімнебудзь. 12. «... працы». Бабруйская раённая газета, пры якой дзейнічае літаратурнае аб'яднанне «Зов душы». 13. Широкая алея пасярод гарадской вуліцы. 16. ... Аўрамчык. Імя паэта, лаў-

рэата Літаратурнай прэміі імя Янкі Купалы, які прысвяціў свайму роднаму кутку наступныя радкі верша: «Мая Бабруйшчына зялёная, // Здаешся іншым ты малой. // З тваёй Бярэзінай хвалёнаю // І з непрыкметнаю Алой». 18. Бальнеагразевы ... «Бабруйск». Санаторый для лячэння і адпачынку, які карыстаецца добрай славай не толькі сярод жыхароў Беларусі, але і блізкага замежжа. 20. Сельскагаспадарчая прылада. 21. Тая, што жне ўручную, аляфам. 24. Літара грэчаскага алфавіта.

Склаў
Лявон ЦЕЛЕШ

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

(Пачатак у № 1 за 2003 год)

ПАЛЯЎНІЧАЯ ЗБРОЯ – прылады для палявання на дзікіх звяроў і птушак. Падзяляецца на абшную (доўгая, булава, кісень, сякера), колючую (рагаціна, дзіда, кап'ё, дроцік), сякучую (кінжал, стылет, меч, шабля), кідальную (пращча, лук, куша, стрэльба). Паляўнічая зброя прайшла шлях удасканалення ад завостранай на агні палкі і востраканцовага каменнага секача да сучаснай агнястрэльнай стрэльбы з аптычным прыцэлам.

Вынаходства ў мезаліце (XIX – V-тысячагоддзі да н.э.) лука – эпахальная падзея ў гісторыі дзейнасці чалавека, у прыватнасці ў паляўніцтве: склаліся новыя спосабы і прыёмы палявання, заснаваныя на высочванні, трапленні (высочванні па следу) і скрадванні (прыём падкрадвання) звяроў. Паляванне стала менш небяспечным і больш прадукцыйным. Страла даганяла зверу ці птушку на адлегласці звыш 100 м на зямлі, на вадзе і ў лёце. У X ст. узбраенне паляўнічых папоўнілася ўдасканаленым лукам – кушай (самастрэл, арбалет) з кольбай, ложкай і казінай нагой, пазней шасцерневым калаўротам для нацягвання цецівы. Забойная

сіла новай зброі перавышала лук удвая. Да XVIII ст. асноўнай і ўніверсальнай зброяй заставаўся лук: ім карысталіся пры ўсіх актыўных спосабах палявання і на ўсіх без выключэння звяроў і птушак. Цягам стагоддзяў ён спаборнічаў з агнястрэльнай зброяй. У некаторых краінах Афрыкі, Паўд. Амерыкі, на востраве Новая Гвінея і ў інш. кутках свету з лукам палююць і ў наш час.

У канцы XV – пач. XVI ст. на тэрыторыі Беларусі пашырылася агнястрэльная зброя. Папярэдніцай сучаснай стрэльбы была гаркабуза (аркабуза, аркабуз, гаркабузік), пазней ручніца – гладкаствольная шампалоўка з кнотавым, з XVI ст. крамянёвым замком (скалкоўка, крамзеля). У залежнасці ад калібру і прызначэння ручніцы падзяляліся на «ручніцы звярыныя» і «ручніцы пташныя» («пташніца» – лёгкая стрэльба малага калібру пераважна для палявання на птушак).

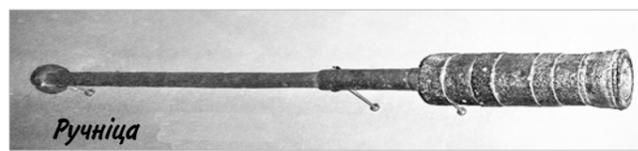
У 1-й чвэрці XIX ст. з'явіліся пістаноўкі – стрэльбы з перкусійным замком і пістонам з запальным рэчывам, ад якога загараўся парахавы зарад. Яны мелі ма-

ла прыхільнікаў, бо часта давалі асечкі, займалі шмат часу на замену пістона і пры самай малой неасцярожнасці самаадвольна стралялі. З гэтае прычыны крамянёўкі праіснавалі да 1880-х гг., іх выцесніла вынайздзеная ў Францыі (1837) дубальтоўка са спаранымі ў гарызантальнай плоскасці двума стваламі. У яе ствалах знаходзіліся два патроны з розным шротам, якімі можна было страляць у патрэбнай паслядоўнасці, а галоўнае – амаль імгненна паўтарыць выстрал. Добрым боем (куч-

Вінтоўка Бярдана

насьць, дальнастрэльнасць) вызначаліся бярданкі (бярдан), пераробленыя са спісанай у 1891 г. армейскай 4,2-лінейнай вінтоўкі сістэмы Бярдана. Выкарыстоўвалася асобнымі паляўнічымі да 1940-х гг. У карыстанні паляўнічых знаходзілася таксама вялікая колькасць стрэльбаў, пераробленых з вайскавай зброі, што асядала ў насельніцтва пад час войнаў. Асабліва шмат яе засталася пасля адыходу напалео-

Ручніца

наўскай арміі ў 1812 г. Другой крыніцай забеспячэння было частае пераўзбраенне рускай арміі. Рознымі шляхамі сяляне здабывалі спісаную зброю ў вайсковых арсеналах і жалезных складах Бабруйска, Гомеля, Мазыра, Чарнігава. Выраб агнястрэльнай зброі на тэрыторыі Беларусі дасягнуў высокага майстэрства яшчэ ў XVI ст. Дакументы 1540 г. сведчаць, што гродзенскі майстар Раман Мікіціч вырабляў зброю і ўсё неабходнае для стрэльбы начынне. Беларускія броннікі працавалі ў Маскоўскім Крамлі (зроблена імя зброя дагэтуль зберагаецца ў Збройнай палатцы). У XIX ст. высокім прафесіяналізмам вызначаліся брагінскія майстры, а зробленыя хойніцкім слесарам Кандра-там Жураўскім стрэльбы да 1880 г. не мелі сабе роўных.

Сучасная паляўнічая зброя вызначаецца разнастайнасцю тыпаў і мадэляў. Пры ўсіх канструкцыйных адрозненнях яны маюць адны і тыя ж вузлы і функцыі. Найбольшым попытам карыстаюцца дубальтоўкі цэнтральнага бою, напр. бескуркоўка «ІЖ-58» («іжаўка») і куркоўка «ТОЗ-БМ» («тулка»). Добра зарэкамендавалі сябе «трайнікі» з двума гладкімі і адным наразным ствалом для стрэльбы патронамі баявога тыпу пры паляванні на лася, ваўка і дзіка. Некаторыя тыпы зброі для аматарскага палявання («МЦ-7») вырабляюцца паштучна, на заказ.